

П Р И К А З И И К Р И Т И К А

Fanula Papazoglu: SREDNJOBALKANSKA PLEMENA U PREDRIMSKO DOBA, ANUBiH, D J E L A, knj. XXX, CBI knj. 1. Sarajevo 1969, str. 49, 8°.

Оваа обемна монографија со својата нова и богата содржина пријатно ќе го изненади секој оној што се интересира за постарото минато на нашата земја, а особено ќе го привлече вниманието на специјалистите — историчари.

Авторката на книгата, Фанула Папазоглу, ѝ е позната на научната јавност како во нашата земја, така и во странство со своите бројни трудови од областа на античката историја на нашата земја и од античката историја воопшто. По својата дисертација „Македонски градови у римско доба“ (објавена во 1957) која беше и нејзин прв крупен прилог за проучувањето на минатото на нашата земја, Ф. П. овој пат се зафати со една уште покрупна задача: да ја проучи малку познатата историја на една поширока и поразновидна територија на средниот Балкан, која во античко време ја населувале племињата на Трибалите, Автаријатите, Дарданците, Скордисците и Мезите. Иако овие племиња никогаш не се обединиле и не претставувале некаква етнополитичка заедница на средниот Балкан, сепак нивната историја се испреплетувала и животот на едни племиња често се одразува и влијаел врз судбината на другите. Ток-

му од тие причини авторката нашла за потребно да ја испита и осветли во едно дело историјата на овие пет племиња.

Монографијата опфаќа 497 стр., повеќе скици, цртежи и карти. Првиот дел на книгата содржи, по уводот (стр. 5—10), пет глави во кои одделно е обработена историјата на горе спомнатите племиња по оној хронолошки ред, по кој тие излегуваа на историска сцена. Секоја од овие глави разделена е на по три оддела во коишто посебно се испитува политичката историја на племињата, територијата на којашто тие живееле и нивната етничка припадност. По таков начин авторката се потрудила подетално да ја испита и истакне индивидуалноста на секое од овие пет племиња. Во двете глави што следат потоа обработени се заедно, односно паралелно, политичкото устројство, општествено-економските односи и обичаи и верувањето на овие народи. Првиот дел на книгата завршува со еден концизен заклучок и резиме на француски јазик. Вториот дел претставува всушност зборник на извори во којшто се собрани сите текстови, односно сите податоци кај античките автори и на натписите (во оригинал, на грчки или латин-

ски јазик) коишто се однесуваат на овие пет племиња. Дадени се по истиот ред, по којшто е изложена во првиот дел на книгата историјата на секое племе. Овој дел, како впрочем и целата книга, обработен е со извонредна акрибија: секој податок е нумериран, цитирана е страницата односно местото во книгата каде што тој е ползуван, така што споредувањето и увидот во документацијата се наполно обезбедени. Бидејќи овдека текстовите се распределени според содржината, што е многу практично за да се добие појасен преглед на материјалот, авторката не жалеше труд потоа да даде и еден друг, посебен список на изворите според азбучен ред на авторите, како и список на натписите. Библиографијата со списокот на скратениците, регистарот и една карта (на која е претставен географскиот простор на кој се одвивала историјата на среднобалканските племиња) ја олеснуваат манипулацијата со книгата и оваа монографија ја чинат комплетна.

Историјата на среднобалканските племиња, што е овде проучена, го опфаќа периодот од втората половина на V в. до I век пред н.е. Според хронолошкиот ред првото место им припаѓа на Трибалите и затоа I глава од монографијата им е посветена ним. Првите пишани податоци за нив датираат од втората половина на V в. (кај Херодот и Тукидид). Тоа е наедно и време на нивниот процут и нивната краткотрајна историја, завршува по смртта на Александар Велики.

Во првиот оддел на оваа глава обработена е политичката историја на Трибалите. Авторката веќе на почетокот на книгата нè предупредува дека тука, всушност, се собрани податоци за неповрзани настани

од надворешно-политичките односи помеѓу Трибалите и соседните земји. Некаква поврзана и целосна реконструкција на политичката историја на трибалското минато при сегашната состојба на изворите е невозможна. Па и покрај тоа, авторката успеала да извлече од нив доста нови заклучоци и да осветли некои проблеми и воопшто да го истакне местото и улогата на Трибалите во тоа време на Балканот. Анализирани се односите помеѓу Трибалите и Одриското кралство (тоа се и први историски вести за Трибалите, запазени кај Тукидид), па ограбувачкиот поход на Абдера, кој Ф. П. го оценува како еден од повеќето такви походи што Трибалите ги направиле во тоа време, но кој оставил потрајна трага затоа што и Атињаните биле со него погодени. Доста простор му е посветен на испитувањето на односите помеѓу Трибалите и Македонија во време на Филип II и Александар Велики. Но од сите надворешно-политички настани во историјата на Трибалите, најголемо значење, има секако, Александровиот поход на Трибалите, „настан што ги вовел во светската историја“ (стр. 23) и преку кој тие станале познати. Авторката опстојно го разгледува проблемот за патот и правецот по кој Александар се движел при овој свој поход, ги анализира податоците и одново го претресува спорното прашање за местото на живеење на Трибалите во тоа време, и за местото на кое Александар го минал Балканот и излегол на Дунав. Со вешта анализа на изворите и со критично и логично расудување Ф. П., иако не го решава целиот проблем, ја покажува и ја докажува неодржливоста на некои мислења и хипотези. Особено е категорична при побивањето на

тезата „за божемната преселба на Трибалите“, претпоставка, којашто ја вовел Нибур во науката и која потоа била, речиси, од сите усвоена. Прифаќајќи го мислењето на Н. Вулиќ — единствениот историчар кој во свое време се спротивставил на оваа теза — Ф. П. го аргументира и поткрепува со нови докази, а тезата за преселба ја отфрлува како една заблуда на современата наука.

Предмет на испитувањето во вториот оддел од прва глава е територијата на која живееле Трибалите. Врз основа на Тукидидовиот и Херодотовиот текст, територијата на Трибалите во V в. може да се ограничи со две реки: Морава, и Искер; останатите граници тешко можат да се определат, до толку повеќе, што според Ф. П. ни содржината на поимот Трибали не е јасна. Таа смета за најверојатно дека под тој поим се подразбираат повеќе племиња без постојани и утврдени граници. Од крајот на IV и во III в. пред н.е. поимот и изгледот на трибалската територија се менува. Тоа е последица од повеќе значајни настани: преселбата на Автаријатите, наездата на Келтите и ширењето на Дарданците, кои сите придонеле за стеснувањето на трибалската територија. Во римско време проблемот за простирањето на Трибалите е поврзан со проблемот на нивното делумно или полно исчезнување. Ф. П. не стои на мислење дека Трибалите исчезнале од својата територија со преселба, туку дека нивното исчезнување било долготраен процес кој почнал со наездата на Автаријатите (кон крајот на IV в. пред н.е.) и завршил со доаѓањето на Римјаните (крај на II в. пред н.е.).

Третирајќи го проблемот за етничката припадност на Трибалите

(третиот оддел), Ф. П. не се приклучува ни кон оние учени, кои ги вбројуваат Трибалите во Тракијците, ниту кон оние што ги сметаат за Илири. Таа е на становиште дека во отсуство на јазичен материјал најдобро е да се задржи првиот впечаток што се добива од наративните извори, а тоа е, дека Трибалите сочинувале една посебна етно-политичка заедница. Инаку, специјално внимание во овој оддел авторката ѝ посветува на тезата на Вл. Георгиев за припадноста на трибалскиот јазик кон „дако-мезиската“ група јазици и оправдано ја изразува својата недоверба кон таа теза.

Во последниот оддел на оваа глава Ф. П. ја испитува пејоративната употреба на зборот *Τριβαλλός* кај Атињаните. Од неколкуте податоци што се запазени кај грчките писатели може да се види дека Атињаните гледале на Трибалите како на многу примитивно племе.

Во втората глава (стр. 69—100) изложена е историјата на Автаријатите кои, како и Мезите, биле најмалку во допир со грчко-македонскиот свет, па затоа за нив малку и се знае. Освен тоа нивниот историски живот бил многу кус — половина век (помеѓу 335—279). Имено, колку што влегле во видокругот на античките писатели, тие веќе исчезнале од историската сцена (првите вести за нив датираат од времето по Александровиот поход на Трибалите, а последната зборува за нивното покорување од страна на Скордисците).

Главен проблем во историјата на Автаријатите што им создава најмногу тешкотии на научниците е проблемот за нивната првобитна територија и нивната појава во Поморавјето во средината на IV в. пред н.е. Спротивно на старото мислење,

дека овие племиња првобитно живееле на територијата помеѓу горниот ток на Неретва и Тара, Ф. П. ги локализира Автаријатите precisely, (од Тара и Лим на југозапад до З. Морава на североисток, каде што нивната територија допирала до територијата на Трибалите и на Дарданците). Имено, таа и овде открива една заблуда во науката, која настанала поради погрешната претстава за територијата на Ардијејците кси им биле соседи на Автаријатите. Коригирајќи го мислењето за границите, односно за територијата на Ардијејците,¹⁾ Ф. П. дава ново решение на овој проблем, коешто најдува своја поткрепа и во резултатите на археологијата. Според неа, значи, Автаријатите живееле во Поморавјето во она време кога за прв пат за нив дознаваме. Што се однесува до проблемот на миграцијата на Автаријатите во областите на долниот Дунав, Ф. П. утврдува дека таа се одиграла по Александровиот поход од 335 г., веројатно околу 310 г. Таа била предизвикана од една необична елементарна непогода — наезда на жабите — за која повеќе писатели оставија податоци и која толку ја опустошила земјата на Автаријатите, што еден голем дел од нив биле принудени да ја напуштат. Од тогаш почнува опаѓањето и пропаѓањето на овие племиња: околу 20.000 Автаријати се населија во Македонија, околу планината Орбел (со одобрение на Касандар); другите се најдоа во пусти и мочурливи краишта на долниот Дунав. Оние што останаа во земјата, биле по неколку децении со-владани од Скордисците.

Во вториот оддел на оваа глава авторката ги проучува податоците за етничката припадност на Автаријатите и етимологијата на нивното име. Во поглед на етничката припадност нема проблеми: според сите податоци кај античките писатели Автаријатите биле илирско племе. Што се однесува до етимологијата на нивното име, од повеќето предложени, мнозинството научници го прифаќа толкувањето на Томашек „жители околу реката Тара“ (изведено од хидронимот Тагио и префиксот au-).

Во третата и најопширната глава на монографијата (стр. 101—208) предмет на проучувањето се Дарданците „најстабилен и најконзервативен етнички елемент на подрачјето каде што сè било изложено на постојани промени...“ (стр. 101). Во уводот кон оваа глава Ф. П. се осврнува на етничките врски помеѓу балканските и малоазијските Дарданци, укажува на староста на ова племе и на неговото значење за етногенезата на балканските народи при крајот на антиката.

Политичката историја на Дарданците, што се разгледува во првиот оддел на оваа глава, претставува всушност историја на дарданско-македонските војни. Имено, податоците кај античките писатели ја допираат Дарданија само како еден варварски народ, сосед и вечен непријател на Македонија и ја осветлуваат главно таа страна на дарданско-македонските односи. Но и покрај оваа едностраност на изворите, авторката успеала да ги согледа и да ги определи главните етапи на тие односи и да ги истакне пресвртите во нив. Првата етапа —

¹⁾ cf. Папазоглу, Ф. О територији илирског племена Ардијеја, Зборник Фил. фак. VII, Београд 1963.

времето на Филип II и Александар Велики — Ф. П. сликовито го наречува „Дарданија во сенката на Македонија“, што секако ѝ одговара на тогашната ситуација. Меѓутоа, веќе половина век подоцна, во време на келтската наезда, Дарданија се појавува како значаен фактор во меѓународните односи: дарданскиот крал му нуди на тогашниот македонски владетел Птоломеј Керавнс помош од дваесет илјади војници. Од средината на III в. пред н.е. Дарданија, според Ф. П., ја развива својата експанзивна политика. Во ова време авторката го датира ширењето на Дарданија на исток, на територијата на Трибалите, како и продирањето на југ, кое отпочнало со заземањето на Пеонија. Потоа следат дарданските упади и напади на Македонија кои сè повеќе се засилуваат и стануваат најжестоки во времето на Филип V (221—179). Тоа е етапа која наполно верно ги одразува дарданско-македонските односи во поднасловот, формулиран со зборовите на Ливиј: *Dardania gens infestissima Macedoniae*” Во овој период Дарданците така ѝ се закануваат на Македонија, што нејзините владетели (конкретно Филип V) со мака ја одржуваат својата супремација во Грција и се принудени повеќе пати да ги прекинуваат воените операции во Грција за да ја одбранат својата земја од дарданските напади. Непријателското држење на Дарданците кон Македонија продолжува до крајот на македонската историја. Во римско-македонските војни Дарданците се сојузници на Римјаните и од своја страна придонесуваат со сите сили за пропаста на Македонија. Ова вечно непријателство Ф. П. го об-

јаснува од една страна со разликата во степенот на општествено-економските односи (од IV в. издигнатата и збогатена Македонија предизвикувала алчност кај своите примитивни и сиромашни соседи), од друга страна со судирот на интересите во областа на Пеонија. Овој дел на монографијата особено е интересен, зашто во него авторката навлегува во бројни проблеми од историјата на античка Македонија како и на земји и територии што денес влегуваат во СР Македонија, и фрла една нова светлина врз нивното минато. Низа спорни прашања од областа на географијата и топографијата, како и од областа на заемните политички односи на племињата што живееле на територијата на нашата земја, Ф. П. од корен ги претресува. Затоа не е чудно што таа ги соборува погрешните, но закоренети мислења во науката на признати авторитети; таа ги ревидира и своите сопствени и отстапува од нив ако тоа го бара научната вистина,²⁾ така што во многу нешта доаѓа до нови резултати, или пак предлага нови хипотези кои, неопходно, ќе треба да се имаат предвид при секое понатамошно проучување на историјата на овие области.

Промената во римско-дарданските односи што Ф. П. ја согледува по паѓањето на Македонија, претставува исто така еден пресврт во политичката историја на Дарданците. Имено, откако ја совладале Македонија (168 г.) и откако се утврдиле во неа Римјаните, немале никаква потреба од своите бивши сојузници, Дарданците; не само што Римјаните не им излегле во пресрет на нивните барања во поглед на Пео-

²⁾ в. стр. 120, заб. 90.

нија, ами ја ставиле под своја контрола јужната граница на Дарданија. Од 97 г. пред н.е. почнуваат првите римско-дардански судири, а две децении потоа на Дарданците им е наметната римска власт (по походот на Гај Скрибониј Курион). Уште неколку податоци за „последните преткања на полузависна Дарданија“ (стр. 140—143) покажуваат како Дарданците тешко се миреле со римската доминација; последната историска вест за Дарданците се наоѓа во податокот на Дион Касиј за нападот на Бастарните од 30/29 г. Како крај на дарданската самостојност Ф. П. ја зема 28 г. (односно завршокот на мезијската војна) со оглед на тоа што повеќе не се спомнуваат никакви освојувачки војни на средниот дел на Балканот.

Многу детално и совесно проучуван е проблемот на територијата на Дарданија. Бидејќи податоците за територијата на Дарданците пред да бидат тие вклучени во римската држава се малубројни, авторката била принудена да ги комбинира со податоците од римската епоха. Важно место му е дадено на епиграфскиот материјал, кој во многу случаи претставува неоспорно сведоштво за простирањето на дарданската територија. Со поголема прецизност е утврдена јужната граница, која што се допирала со Македонија, отколку другите; на две карти-скици (стр. 144 и 153) се претставени границите и територијата на Дарданија, од коишто може да се види колку се различни мислењата на научниците кои го проучувале овој проблем.

Најопширно во оваа глава е третирано прашањето за етничката припадност на Дарданците, кое и претставува најголем проблем при изучувањето на дарданското ми-

нато. За прв пат овде, на едно место е проучен целокупниот материјал: освен литературните податоци, опстојно е анализиран и јазичниот материјал (глоси, ономастика, топономастика, етнички) и се исползувани резултатите на археологијата. Затоа и заклучоците до кои доаѓа Ф. П. се поверодостојни и поубедливи. Но, дури и по ваквото испитување може да се увиди колку е тешко во граничните области, каква што била Дарданија (помеѓу илирскиот и трачкиот свет), да се определи и да се дефинира етничкото потекло на населението. До толку се понеодржливи мислењата на оние научници, кои се базираат на испитувањата само на еден дел од материјалот (на пр. тезата на Матеску за трачкото потекло на Дарданците, која авторката аргументирано ја побива, токму затоа што е изведена врз основа на материјалот собран само на источниот дел на Дарданија). Со непотполни методски приоди кон овој проблем Ф. П. ја објаснува и појавата на трите тези за етничката припадност на Дарданците, имено: едните научници сметаат дека Дарданците биле Илири, другите дека биле Тракијци, а третите во нив гледаат старо балканско население, поправо остатоци на постар слој, на кој Илирите и Тракијците наишле при своето доаѓање на југ. Врз основа на проучувањето на целокупниот, горе спомнат, материјал, Ф. П. дошла до заклучок дека во формирањето на дарданскиот етнос пресудна улога имал илирскиот елемент. Во историско време во дарданската заедница се вклучени значителни маси на трачкото население, така што источниот дел на Дарданија тогаш имал повеќе трачки карактер. Политичкиот развиток

придонел Дарданците да се одделат во посебен народ.

Историјата на Скордисците об-работена е во четвртата глава на монографијата. Како што покажува текстот на Јустин (XXXII, 3, 6—8), Скордисците всушност беа дел од Галите кои по наездата во Грција (279 г.) го преживеале поразот кај Делфи, и на враќање од таму, се населиле во Подунавјето, или по-прецизно, околу составот на Сава и Дунав. Од истиот текст авторката заклучува дека името Скордисци по-напред не постоело и дека Скордисците не биле единствено келтско племе, туку преживеани групи на различни родови кои во новата татковина се обединиле и тука го добиле или го зеле ова заедничко име.

Во првиот оддел на оваа глава авторката се обидува врз основа на скудните податоци кај античките писатели најпрвин да ја реконструира нивната историја во првата половина на III в. Тоа е период на борби со соседните племиња, а тоа биле Гетите, Автаријатите и Трибалите. Под ударите на агресивните Скордисци пропаднаа Автаријатите и Трибалите кои веќе беа ослабени од меѓусебните војни. Имено, Автаријатите напoлно исчезнале, додека Трибалите се повлекле на исток и нивното име на крајот останало врзано само за една мала област околу р. Искер. Од политичката историја на Скордисците од крајот на III и почеток на II в. пред н.е. проследени се податоците за нивното ангажирање во воените планови на македонскиот крал Филип V против Римјаните, потоа за нивното учество на страна на Бастарните во борбата со Дарданците. Во засилувањето на Скордисците и во нараснувањето на нивната експанзивна

моќ во првата половина на II в. пред н.е. Ф. П. претполага дека треба да се бара причината што од средината на II в. не се слуша повеќе за дардански напади на Македонија. Најдобро осветлен период во историјата на Скордисците е времето на нивните војни со Римјаните. Со внимателна анализа на изворите Ф. П. се обидува да го утврди времето на првите судири; потоа го разгледува прашањето за појавата на Кимбрите во Подунавјето и врската меѓу нивната појава и зачестените напади на Скордисците на југ. Таа не се согласува во тој поглед со Ципел и утврдува дека нападите на Скордисците не биле извршувани под притисок на Кимбрите и дека немале карактер на преселба, ами биле обични ограбувачки експедиции. Од текстот на Летајскиот натпис (цитиран на стр. 224) заклучува дека коњицата — главна ударна сила во војската на Скордисците — го покажува и карактерот на овие напади. На следните страници Ф. П. дава преглед на римско-скордичките судири од крајот на II и почетокот на I в. пред н.е. Преиспитувајќи ги податоците за походите на Минуциј Руф и Тит Дидиј таа ги побива погрешно пренесуваните и закоренетите во науката мислења во врска со овие војувања и дава нова интерпретација за нив. Специјално се задржува на походот на Корнелиј Сципион Азијагена, имено, на идентифицирањето на овој војсководец и датата на овој поход, кој завршил со катастрофален пораз на Скордисците и со кој за секогаш била скршена нивната офанзивна моќ. Понатаму се проучени односите помеѓу Скордисците и дако-гетскиот крал Боиребиста. Ф. П. го претресува редоследот на Боиребистовите походи

и ширењето на дачката држава, улогата на Скордисците во овие настани и потоа пресвртот во нивните заемни односи. Конечното покорување на Скордисците од страна на Римјаните — настан со кој престанува политичкиот живот на ова племе е исто така студиозно прочуен, иако не ја довел авторката до сигурни заклучоци во однос на времето. Таа е склона да го датира или во 11 г. пред н.е. (во време на Тибериевото војување против Далматите и Панонците, или во 10 г. (време на борбите со Даките).

Проблемот околу етничката припадност на Скордисците (кој е обработен во II оддел на оваа глава) потекнува од несогласувањата на античките писатели, од една страна, и од двете варијанти на нивното име (*Σκορδίσκοι*, *Σκορδίσταί*), од друга страна. Конфронтирајќи ги сите податоци кај античките писатели, Ф. П. се повикува и на два натписа, поставени во чест на победата на Минуциј Руф и покажува дека Скордисците биле Келти. Што се однесува до самото име на Скордисците, допушта можност дека е тоа илирско, а двете варијанти (односно двата суфиксални завршока *-iscoi* и *-istai* ги објаснува како келтизирана форма на првобитно илирско име.

Во третиот оддел на четвртата глава авторката ги испитува податоците за територијата на Скордисците. Таа нагласува дека во текот на речиси тривковната историја на Скордисците нивната територија се менувала, па затоа смета дека ова прашање може да се разгледува во определени етапи на нивната историја. Исто така таа ја разликув, потесната територија на Скордисците каде што тие живееле помешани со Илири и Келти, од терито-

ријата во поширока смисла, односно територија на оние земји на коишто Скордисците им ја наметнале својата власт за подолго или покусо време. Неколку скици (стр. 273, 280, 283, 290) покажуваат колку се различни мислењата на одделните научници во поглед на овој проблем. Комбинирајќи ги литературните податоци со материјалните остатоци што ги изнесе на видело археологијата, како и врз податоците на топономијата и антропонимијата во населби долж Дунав, Ф. П. констатира дека потесното подрачје на Скордисците, односно подрачјето на кое што тие го сочинувале познатиот дел на населението и каде што тие се одржале и по римското освојување, било Подунавјето, помеѓу устието на Драва и Гердапската Клисура.

Во последната глава обработена е историјата на Мезите (стр. 299—333), кои последни од среднобалканските племиња влегле во интересната сфера на Римјаните. Првата историска вест за Мезите се однесува на нивниот пораз што Римјаните им го задале во 70 години (походот на Курион), а веќе 29 г. со походот на Марко Крас, тие биле покорени од Римјаните. Според тоа нивниот историски живот траел само неколку децении. Меѓутоа, еден интересен проблем се поставува при проучувањето на нивното минато, зашто името на ова племе се спомнува уште во Хомеровата Илијада, а потоа за нив нема никаков спомен сè до римско време. Затоа Ф. П. и го започнува своето излагање за Мезите со проучувањето на податоците што се однесуваат на овие најстари Мези. Таа ги анализира податоците на Страбон за балканските Мези (*Μεζοί*) и малоазиските Мизи (*Μυζοί*) и за нивните заемни врски.

Од двете познати верзии за миграцијата на трачките Мези во Мала Азија и обратно, Ф. П. е на становиштето на модерната историографија — за балканското потекло на малоазиските Мизи. Што за европските Мези нема никаква трага во изворите во така долг временски период (ни во класичниот, ни во елинистичкиот), Ф. П. поставува две хипотези: или тие биле политички потчинети на некој друг народ, или биле познати под некое друго име. Со оглед на тоа што на територијата на која во I в. пред н.е. се наоѓале Мези, во поранешните векови се спомнуваат Трибали и Гети (Тукидид II, 96), Ф. П. претполага дека еден голем дел (западниот) на мезиската територија можел да биде под власта на Трибалите во време на нивниот процут (од втората половина на V в. до III в.). Кога трибалската моќ ослабнала, по преселбата на Автаријатите и доаѓањето на Скордисците, можеле Мезите повторно да дојдат до израз. Во однос на Гетите авторката претполага дека Мезите можеле да живеат во состав на различните гетски кралства и дека можеле да бидат спомнувани под името Гети, до толку повеќе, што во подоцнешните извори овие имиња се употребуваат како синоними (стр. 313, заб. 67).

Името и етничката припадност на Мезите се испитуваат во II оддел на V глава. Нема сомнение дека и двете форми за името Мези се идентични. Меѓутоа, во разјаснувањето на етимологијата на нивното име, науката не дошла до единствено мислење. По својата етничка припадност Мезите, според Томашек, ѝ припаѓаат на најстарата (фригиско-мизиска) група на трачкото население. Ф. П. укажува на

етничката блискост на Гетите и Мезите и не ја исклучува можноста дека Гетите и Мезите претставувале ист етнички елемент.

Во третиот оддел на оваа глава дадена е политичката историја на Мезите. Авторката најпрвин се обидува да утврди кога Мезите за прв пат дошле во допир со Римјаните. Понатаму се задржува на податоците за походите на Курион, Лукул и Хибрида и локализирајќи ги нивните војувања го засега и прашањето за територијата на Мезите. Таа претполага дека веќе во време на Лукуловиот поход со името Мези биле наречувани жителите на целиот простор помеѓу Балкан и Дунав. Најзначајниот настан во римско-мезиските односи е походот на Марко Крас (внук на познатиот триумвир), 28 и 29 г., кој завршил со дефинитивно покорување на Мезите. Претресувајќи ги деталите на овој поход, Ф. П. специјално се задржува на определувањето на територијата на Мезите. Наспроти мислењето на повеќето учени кои под поимот Мези, во тоа време ја сметаат областа помеѓу Тимок и Цибрица, таа му дава пошироко значење на овој поим и врз основа на текстот на Дион Касиј (LI, 27, 2) заклучува дека мезиските племиња со кои Крас војувал го зафаќале целиот простор помеѓу пл. Балкан и Дунав.

Детално е разгледан проблемот за територијата на Мезите во IV оддел на V глава. Најјасни податоци за тоа што опфаќала земјата на Мезите и како тој поим се менувал, дава Дион Касиј во горе спомнатиот текст. Во право е Ф. П. кога тргнува од логичната мисла и заклучокот дека Мезите секако биле големо и најзначајно племе во областа која како римска провинција

го добила својот назив според нивното име. Од тука произлегува како погрешно нивното ограничување на оној мал простор, како што сака поголемиот број учени, што го проучувале овој проблем.

Најинтересно и секако најново во монографијата на Ф. П. претставуваат нејзините испитувања и заклучоци во врска со политичкото устројство и општествено-економските односи на среднобалканските племиња (стр. 343—372) и нивните обичаи и религија (стр. 373—394). За прв пат е направен ваков обид да се реконструира и паралелно проучи и осветли животот на овие стари народи и од оваа гледна точка. Но бидејќи античките писатели најмалку ја засегаат таа страна од животот на среднобалканските племиња, а археолошкиот материјал не е ни многу богат ни целосно ни систематски проучен, авторката освен со овој изворен материјал се помага и со споредбен материјал и со аналогии од соседните балкански племиња, Илирите и Тракијците, а потоа и од другите народи (германските и келтските) кои живееле на приближно еднаков степен на развиток. По таков начин таа доаѓа до оригинални и занимливи заклучоци и успева од големата и шарена, но доста аморфна маса на старобалканските народи да ги оддели петте среднобалкански племиња и да ни ги претстави во појасни контури. Ф. П. пред сè нагласува дека во предримско време на централниот Балкан племињата често не сочинуваа јасно дефинирани етнополитички заедници. Етниконите, со коишто се служат изворите за да ги одбележат различните народи, односно племиња, се само општи називи, во најголем број случаи лишени од политичка

содржина. Би било погрешно да се мисли дека тие се употребуваат секогаш за индивидуализирани народи и заедници со утврдени граници. Па и петте среднобалкански племиња, по темелните проучувања на Ф. П., се покажуваат како мошне нееднакви целини. Еднаш тие претставуваат неврзани групи, кои, стриктно зборувајќи, не би смееле да се наречуваат со изразот народ, ами поправилно „трибалски племиња“, „мезиски племиња“, „автаријатски племиња“; друг пат тие се организирани во племиња кои повремено создавале и поголеми племенски сојузи. Единствено Дарданците имаа стабилна политичка заедница од натплеменски карактер, со наследни кралеви на чело, и единствено тие, би можело да се рече, прераснале во народ. Нивната заедница претставувала највисока форма на политичкото устројство на средниот Балкан. На второ место, според степенот на политичко-општествениот развиток, односно некаде на средината помеѓу Дарданците и трите погоре спомнати племиња, би дошле Скордисците. Нивната заедница била помалку централизирана, со водачи, племенски старешини на чело. Имено, според степенот на општествено-политичкиот развиток, Ф. П. ги дели петте среднобалкански племиња на две групи: првата ја сочинуваат Дарданците и Скордисците, а втората Автаријатите, Трибалите и Мезите.

Материјалните остатоци исто така покажуваат дека Дарданците и Скордисците достигнале повисоко културно ниво: тие оставиле зад себе остатоци од постојани утврдени населби (градови, градини, *funimi*), додека другите три племиња не оставиле трагови од објекти за живеење од потраен карактер.

Невозможно е во еден ваков приказ ни да се набројат, а уште помалку да се разгледаат сите оние бројни и значајни прашања и проблеми што Ф. П. ги поставила и ги решавала додека дошла до овие резултати. Сепак би укажала дека тука се проучени една низа комплексни прашања: за војската и вооружувањето, за појавата и употребата на парите кај некои од овие племиња, за односот на различните категории на населението (кај Дарданците), за начинот на живеење (подвижноста, која е карактеристичен белег за попримитивните — номадски и полуномадски заедници) и видови живеалишта (кај поиздигнатите општества); овие и сите одделно, а особено проучени компаративно, можат да дадат доста верни податоци за да се создаде слика на даденото општество. Од посебен интерес за читателите на оваа монографија ќе бидат резултатите до кои Ф. П. дошла испитувајќи ги обичаите и верувањата на среднобалканските племиња.

Ф. П. укажува на значењето на надворешниот фактор — допирот со грчко-македонскиот свет и не-

говото влијание на општествено-економскиот и политичкиот развој на среднобалканските племиња.

Завршувајќи го овој приказ би заклучила дека книгата на Ф. П. импонира како со својот обем, односно широчината на зафатот, така и со неговата длабочина, со сериозен пристап кон решавање на множеството проблеми, со својата акрибија и со детално и критичко претресување на сите извори и литература. Техничката страна на книгата, со минимални печатни грешки, е исто така на завидна висина. И покрај тоа што е напишана на највисок научен ниво, прекрасниот стил и луцидноста на мислата ја прават оваа монографија достапна и за поширок круг луѓе, а не само за тесни специјалисти.

Југословенската историографија и овој пат, од перото на Ф. П. се здоби со еден значаен труд кој, секако, ќе претставува темел за проучувањето на античката историја на нашата земја. Вредноста на ова дело потврдена е, впрочем, и со признанието што му е доделено — Октомвриската награда за 1970 г.

Д. П.

Д-р Александар Матковски — ГРБОВИТЕ НА МАКЕДОНИЈА,

Скопје, 1970, 219

Во издание на Заедницата за издавачка дејност при НИП „Нова Македонија“ и Институтот за национална историја — Скопје, излезе гореспоменатата книга, која претставува прв прилог кон македонската хералдика. Иако тематиката на оваа книга е од доменот на една помошно-историска наука, историските заклучоци кои произлегуваат од научната анализа на оваа ма-

терија, претставуваат значаен придонес за македонската историографија и афирмација на македонската посебност, бидејќи 400-годишното постоење на македонскиот земски грб на симболичен начин ја изразува оваа посебност на македонскиот народ и територијата на која тој живеел.

Книгата, иако третира проблематика наменета на потесен круг